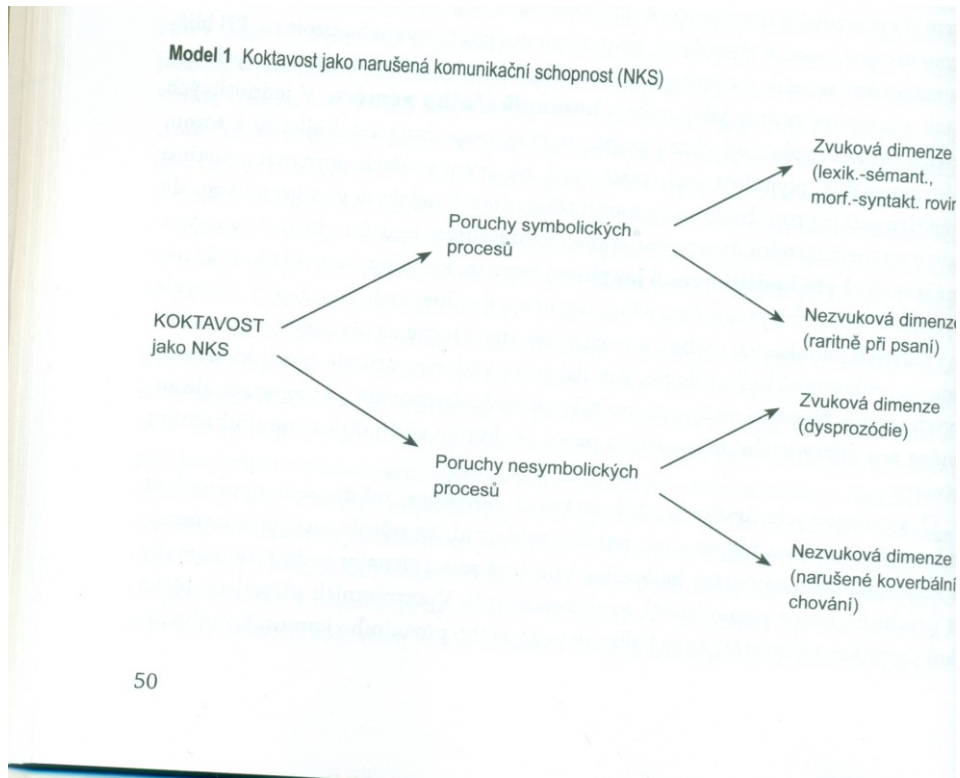

Zdroje

Lechta, V. (2010). Kóktavost. Praha: Portál.

Lechta, V. a kol. (2003). Diagnostika narušené komunikační schopnosti. Praha: Portál.

Lechta, V. a kol. (2003). Terapie narušené komunikační schopnosti. Praha: Portál.

Model č. 4 Patogeneze koktavosti (Lechta, 2000b)

1. fáze: Vývojová dysfluence. Fyziologické neplynulosti (zpravidla repetice bez nadměrné námahy a psychické tenze) jako doprovodný příznak ontogeneze řeči, která ve většině případů spontánně zanikne.

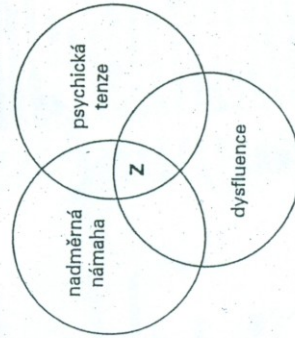

V případě nepříznivých okolností (např. genetická zátěž, chybná reakce prostředí na neplynulosti dítěte, orgánové odchylky, atypické mozkové procesy) dojde postupně k druhé fázi, přičemž se mohou střídát fáze koktání a plynulé řeči (*borderline stuttering*).

2. fáze: Incipientní koktavost. Přejít do patologie, zpočátku s omezením na proces mluvení; začínající průnik dysfluencí a nadměrné námahy. Mohou se vyskytnout prvky uvědomování si problému s řečí – zejména během aktu mluvení, první zátěky ztráty kontroly nad řečí.

V případě nepříznivých okolností fixace symptomatiky s postupným uvědomováním si handicapu (fixovaná koktavost) a pozvolný přechod do 3. fáze.

3. fáze: Chronická koktavost. Kompletní klinický obraz s postupnou habituací vzájemného průniku příznaků dysfluence, nadměrné námahy a psychické ten-

Neplynulost	Nadměrná námaha	Psychická tenze
Chronická koktavost (přibližně 14 let a více) habituace příznaků	prodlužování bloků spolu s tremorem rtů, sanice	logofobie, úniková, vyhýbavé chování, silné pocity frustrace a obavy z komunikace, změny ve složitosti mluvy
Fixovaná koktavost (asi 7–13 let) převaha prolongací, repetice hlásek	bloky, napětí, tlačení, zápolení se slovy, narušené koverbální chování	rozpaky, pocit blamáže, vyhýbavé chování, situacní strach, anticipování bloků a obtížných komunikačních situací
Incipientní koktavost (přibližně 5–7 let) prolongace, opakování částí slov, redukováná samohláška – schwa, sporadický výskyt období fluentní řeči	nepřirozená artikulace, vegetativní příznaky, znaky svalového napětí, někdy narušené koverbální chování, zvýšení tónu nebo akcelerace při dysfluenci	projevy netrpělivosti, hektika, občas uvědomění si obtíží, nejasné pocity frustrace, ustupující zrakový kontakt
Vývojová dysfluence (asi 3–4 roky) vsuvky, slovní repetice, opravy nekompletních vět	žádné nápadné projevy	žádné projevy

Tab. 6 Balbutiogram

BALBUTIOTRAN																															
Jméno a příjmení	Datum narození:	Věk: f.	m.																												
Dýchání (stupeň)	Fonace (stupeň)	Artiklace (stupeň)	Prozódie (stupeň)																												
☐ nepravdivé ☐ mlčí ☐ hlasitý vdech ☐ dýchací spazmy ☐ narušené dýchání i v klidu ☐ jiné:	☐ tvrdé hlas, začátky ☐ inspirační tvorba hlasu ☐ nepřirozeně vysoký hlas ☐ nepřirozeně nízký hlas ☐ kolísání výšky ☐ dystonie ☐ jiné:	☐ nepřirozené artikulační postavení ☐ nazalizace ☐ dyslalie ☐ problémové hlásky: ☐ jiné:	☐ přízvuk: ☐ tempo: ☐ melodie: ☐ rytmus:																												
KLINICKÝ OBRAZ																															
Dysfluence (%)	Nadmerná námaha (stupeň)	Psychická tenze (stupeň)																													
☐ R1 – repetice částí slovíslabik ☐ RSZ – repetice celých slov ☐ P – prolongace ☐ I – interjecke ☐ TPA – liché nespr. lokaliz. pauza ☐ PRER – přerušované slovo ☐ NEK – nekompletní slovní zvrát ☐ OP – oprava ☐ jiné:	☐ b – blok ☐ nakoch – Naruš. koverb. chování (5 nejvýraznějších symptomů NakoCH, s etiologií NN – symptom, stupeň): 1. 2. 3. 4. 5. ☐ jiné:	☐ Vch – vyhýbavé chování ☐ Lo – logofobie ☐ nakoch – Naruš. koverb. chování (3 nejvýraznější symptomy NakoCH, s etiologií PT – symptom, stupeň): 1. 2. 3. ☐ situační PT (3 nejvyšší kom. sit.): ☐ jiné:																													
% dysfluenci: K:	IA:	IZ:	Frekvence dysfluenci/min:																												
Balbutiogram																															
<table border="1" style="width: 100%; height: 100px;"> <tr><td style="width: 25%;"></td><td style="width: 25%;"></td><td style="width: 25%;"></td><td style="width: 25%;"></td></tr> <tr><td style="text-align: center;">%</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td style="text-align: center;">dysfluenci</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Úbory</td><td>1. šepot</td><td>2. simulánní řeč</td><td>3. zpěv</td></tr> <tr><td>Závěr:</td><td>Vývojová dysfluence ☐</td><td>Incipientní koktavost ☐</td><td>Fixovaná koktavost ☐</td></tr> <tr><td>Jiné:</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>Datum:</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table>								%				dysfluenci				Úbory	1. šepot	2. simulánní řeč	3. zpěv	Závěr:	Vývojová dysfluence ☐	Incipientní koktavost ☐	Fixovaná koktavost ☐	Jiné:				Datum:			
%																															
dysfluenci																															
Úbory	1. šepot	2. simulánní řeč	3. zpěv																												
Závěr:	Vývojová dysfluence ☐	Incipientní koktavost ☐	Fixovaná koktavost ☐																												
Jiné:																															
Datum:																															
Výšeří:																															

KOKTAVOST

Tab. 4a Zřnamový arch – projevy narušeného koverbálního chování

Lokalizace	Symptomy	Stupeň	Etiologie
HLAVA	neřprávné pohyby hlavy grimasy		
TVAR A	evidentní spazmy na krku svrašťování čela		
KRK	neřprávné mluvení zvedání dodič		
OČI	přerušování zrakového kontaktu v momentě dysfluence pohyby řty		
ÚSTA	polykání přerušování otevřených úst během bloku temor rü		
NOS	Frischešův symptom zatínání dlaní v pěst		
RUCE	neřprávná gestikulace		
NOHY	čupnutí při přikování bloku zvedání ramen		
TRUP	pohyby trupem		
VEGETATIVNÍ PRIZMATY	pození zčervenání zryšování hlasy		

Index NakoCH

Zaznamenal:

Datum:
 Stupeň:
 0 – nevyskytuje se
 1 – lehký (tak, si ho obvykle nepoznáme; logged ho při diagnostice identifikuje)
 2 – střední (je nápadný do té míry, že ho poznamená už lékař)
 3 – těžký (interferuje s komunikačním záměrem v takovém rozsahu, že dostane blízkého posluchače do rozpaků)
 4 – velmi těžký (může znemožnit realizaci komunikačního záměru mluvícího nebo dekodování informace ze strany posluchače)

Etiologie:
 1 – zhoršení účinnosti výdech. ústřední. symptomu předpokládáme psychickou bariéru
 2 – při zvažování etiologie výskytu daného symptomu předpokládáme narušenou paměť
 Index NakoCH (neřprávné koverbálního chování) – součet všech hodnot (lehy stupni jednotlivých symptomů) / součet všech možných hodnot

Tab. 4b Škála hodnocení symptomů NKS (aplikace na koktavost/narušené koverbální chování) – interpretace

- 0 – symptom se nevyskytuje; to je maximální cíl terapie...
- 1 – lehký stupeň (lékern je obvykle nepostřehnutelný; logged jej při diagnostice identifikuje); obvykle si toto stupeň narušeného koverbálního chování všimnou jen profesionálové (logged, příp. psychologové, lékaři); často si narušeného koverbálního chování na tomto stupni není vědom ani balbutik.
- 2 – střední stupeň (je nápadný do té míry, že ho poznamená i laik; zde už jde o nápadný projev, jehož rušivý vliv ještě více znásobuje vliv zakoktavění, a je třeba ho akutně korigovat).
- 3 – těžký stupeň (interferuje s komunikačním záměrem až do té míry, že dostane posluchače do rozpaků); běžný komunikační partner má dilema, jak správně zareagovat na takto vyhozené narušené koverbální chování balbutika.
- 4 – velmi těžký stupeň (příznak je tak vystupňován, že může znemožnit realizaci komunikačního záměru mluvícího nebo znemožnit dekodování informace ze strany posluchače – tj. v konečném důsledku jde vlastně i také o znemožnění realizace komunikačního záměru. Opakované nerealizace komunikačního záměru, ať je to z jakéhokoliv důvodu, může vést k velmi vážné frustraci balbutika, ale i jeho nejbližšího okolí).

Značka	Symptom	Příklady
	Dysfluence	
R1	repetice částí slov/slabik	<i>Má-má-máme</i> nádherné auto.
RS	repetice celých slov	<i>Máme-máme</i> nádherné auto.
RSZ	repetice slovních zvrátů	<i>My máme-my máme</i> nádherné auto.
P	prolongace*	<i>Mmmáme</i> nádherné auto.
I	interjekce hlásek/slabik interjekce celých slov interjekce slovních zvrátů	<i>My áááh</i> máme nádherné auto. <i>My žeano</i> máme nádherné auto. <i>My a tedy</i> máme nádherné auto.
TPA	lichá, nápadně dlouhá a nesprávně lokalizovaná pauza	<i>My máme... nádherné</i> auto.
PŘER	přerušované slovo	<i>My máme nádhēr__né</i> auto.
NEK	nekompletní slovní zvrát	<i>My máme__</i> Jdu sám.
OP	oprava	<i>M... jezdíme na nádherném autě.</i>
	Nadměrná námaha	
b	blok	<i>__</i> My máme nádherné auto.
nakoch	narušené koverbální chování (lokaliz.)	hlava – H, nohy – N atd.
rhos	nepravidelné zrychlení tempa při dysfluenci	M – m – – – m – – – m
st	startér	
vp	vegetativní příznaky	hyperventilace, zčervenání z námahy atd.
	Psychická tenze	
<u>Vch</u>	vyhýbavé chování	
<u>Ti</u>	tiky	
<u>Zr</u>	absence zrakového kontaktu	
<u>Man</u>	manipulace s obličejem, předměty	
<u>Tř</u>	třesení rukou	
<u>Lo</u>	logofobie, anxiozita	

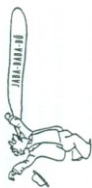
Tab. 15

Podobnosti a rozdíly mezi breptavostí a kocktavostí

Hlavní rozdíli	Breptavost	Kocktavost
Základ poruchy	centrální porucha řeči	neurovegetativní dysfunkce
Charakter poruchy	nekréčovitý	kréčovitý
Uvědomění si poruchy	není	projevuje se
Charakteristické znaky:		
– specifické příznaky	opakování	prodlužování a opakování
– tempo řeči	často příliš rychlé	převážně normální
– stavba výpovědi	mnohdy nesprávná	obvykle správná
– obava z vyslovnosti některých hlásek	neobjevuje se	objevuje se
– koncentrace pozornosti na řeč	zlepšuje řeč	zhoršuje řeč
– relaxace, uvolnění	zhoršuje projev	zlepšuje promluvu
– cizí jazyky	zlepšují řeč	zhoršují řeč
– souhyby a grimasy	spíše se neobjevují	objevují se často
– záznam EEG	často rozsáhlý	obvykle v normě
– experimentálně vyvolány oční třas	parametry se přibližují normě	odchyłka od normy
– melodie výpovědi	méně monotónní	více monotónní
Hlasité čtení:		
– době známého textu	špatně	plynule
– neznámého textu	plynule	špatně
Písmo	nedbalé, mnoho oprav a škrťů	zúžené
Účinky:		
– alkoholu	zhoršují	neovlivňují záporně
– Leoeva efektu	zhoršují	oslabují
Psychické vlastnosti	bezstarostnost	nesmělost
	pichlavost	nejistota
	impulzivnost	brzdění aktivity
	povrchnost	nedůvěra
Průběh poruchy	stálý	sportánně zlepšovany a zhoršovany (návrtný)
Podstatná terapie	zkoncentrování pozornosti na řeč	psychoterapie, jakož i odvracení pozornosti od řeči
Prognóza závisí	na soustředění	na emocionálním postojí pacienta

Obr. 1 Deset příkazů (Šebianová a Králíková, 1999)

1. Při mluvení hovoř pomalu – bez ohledu na to, zda zrovna koktáš nebo ne.
Během mluvení se snaž zpomalit. Mezi jednotlivými slovy a větami dělej přestávky. Uveď si, že budeš O. K.

2. Snaž se, aby začátek tvého projevu byl měkký a co neklidnější.
Uveď slovy, kterých se bojíš, té uklidni prodloužením začátku slabik slov.

3. Kokchej tak, aby to každý viděl.
Ber se jako vyhlásková, jaký/jaká jsi, i se svou koktavostí.

4. Všemej si na sobě všech svých neobvyklých pohybů a gest.
Zjistíš-li při nepřítulném mluvení, že mtkáš, děláš prudké pohyby hlavou nebo rukama, nelekní se, jen si jich všiměj. Do svylosti se pozoruj v zrcadle. (Co na tom, že tě ostatní možná budou považovat za narcisistu?)

5. Nevyhýbej se mluvení, neobcházěj a nenahrazuj slova, z nichž máš strach.
Čím víc se tímto slovům budeš vyhýbat, tím víc a déle se jich budeš bát.

6. Divej se do očí člověku, s nímž hovoříš.
Když si s někým povídáš, nedívej se, má-li nové boty, ale ani někam stranou – snaž se mu dívat přímo do očí.

7. Mysli na to, co budeš říkat!
Dokoneč to, co chceš říci, i když při tom koktáš. Přenes se přes to bez zmatkávání.

8. Měň melodii a rytmus řeči.
Nechceš-li uspat ty, kteří tě poslouchají, nehovoř monotónně.

9. Soustřed se na slova, při nichž nekoktáš.
Všemej si lázi řeči, během nichž mluvíš plynule, a těš se z nich.

10. Máš-li chuť hovořit, udělej to.

Čím více budeš mluvit, tím víc budeš sebevědomější.

Obr. 9 Hierarchie příznaků breptavosti

Příznaky breptavosti první úrovně (týkající se obsahu výpovědi)	neuvědomování si problému slabé chápání výpovědi
Příznaky breptavosti druhé úrovně (týkající se formy výpovědi)	nesprávné věty chudá skladba
Příznaky breptavosti třetí úrovně (týkající se substance výpovědi)	rychlé tempo řeči opakování hlásek, slabik, slov a vět embolofrazie chybná artikulace
	nepravdivé tempo řeči revize prodlužování hlásek monotónní řeč

Tab. 13 Základní a přídatné symptomy breptavosti

(podle Louise, Hinzmana a Hula, 1985)

Základní symptomy	%	Druhotné symptomy	%
Rychlé tempo řeči	88,96	Chybná artikulace	40,00
Chybné věty	62,99	Neurologické poškození	35,71
Dezorganizace myšlení	59,74	Rodinná breptavost	33,57
Nepravdivé tempo řeči	59,74	Opožděný vývoj řeči	30,00
Neznalost problému	57,80	Poruchy motorické koordinace	29,29
Opakování slov	47,40	Nedostatek školních schopností	24,85
Opakování hlásek, slabik	44,81	Společenská nepřizpůsobivost	27,14
Opakování vět	41,56	Opakování vět	27,14
Slabé chápání výpovědi	40,91	Boj s neplynulostí řeči	27,14
Snížení koncentrace pozornosti	38,96	Těžkosti při učení	27,14
Revize	33,74	Slabé chápání výpovědi	27,14
Nedostatek školních schopností	26,69	Chudá syntax	27,14
Chybná artikulace	25,97	Opakování slov	26,43
Chudá syntax	25,32	Snížená koncentrace pozornosti	23,57
Řeč bez obsahu	25,32	Opakování slabik, hlásek	21,43
Embolofrazie	24,68	Prodlužování hlásek	20,71
Poruchy motorické koordinace	21,43	Chybné věty	20,71
Opožděný vývoj řeči	20,13	Problémy při psaní	20,00
Těžkosti při učení	20,17	Dezorientace myšlení	20,00
Boj s neplynulostí řeči	19,50	Napětí během řeči	18,57
Neurologické poškození	16,89	Nepravdivé tempo řeči	17,86
Napětí během řeči	12,94	Neznalost problému	17,14
Prodlužování hlásek	11,69	Řeč bez obsahu	16,43
Problémy při psaní	11,04	Revize	16,43
Rodinná breptavost	9,10	Monotónní řeč	15,71
Monotónní řeč	7,80	Nedostatek hudebních schopností	15,00
Ostatní údaje	7,80	Sekundární příznaky poruch chování	15,00
Společenská nepřizpůsobivost	7,14	Embolofrazie	13,57
Sekundární projevy poruch chování	3,25	Rychlé tempo řeči	6,43
Nedostatek hudebních schopností	1,30	Ostatní údaje	3,57

